

ДЕМОКРАТИЧНЕ ВИХОВУЮЧЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНІХ МЕДИКІВ

У статті досліджено теоретичні питання створення демократичного виховуючого середовища медичного коледжу як однієї з умов формування професійної позиції майбутнього медичного працівника в процесі фахової підготовки. Визначено, що підготовка студентської молоді до професійної діяльності в демократичному суспільстві передбачає впровадження в освітній процес активних форм, методів, умов, що сприяють формуванню професійної позиції. Розглянуто процес створення демократичного виховуючого середовища медичного коледжу як складної системи зв'язків і взаємодії, що включає взаємодію студента і викладача, міжособистісну взаємодію на рівні студентського колективу, взаємодію студентів навчального закладу, викладачів, адміністрації, батьків на загальноколеджному рівні. Встановлено, що навчальний заклад, організований як відкрита виховна система, містить значний виховний потенціал, надаючи змогу усім суб'єктам студентської спільноти набувати досвіду професійного розвитку, демократичних відносин, громадянської поведінки та дії.

Ключові слова: “освітнє середовище”, “виховне середовище”, “виховуюче середовище”, професійна позиція, професійне становлення особистості.

Виховання у вищому навчальному закладі, окрім організованої навчальної та позааудиторної роботи, включає сукупність навчальних та виховних ситуацій, в яких відбувається професійний розвиток особистості. Вищий навчальний заклад розглядається нами як виховуюче середовище професійного становлення студентської молоді, сприяючи набуттю нею базових громадянських здатностей.

Однак практика показує, що значна частина студентів вважає рівень свого розвитку достатнім для забезпечення майбутніх професійних потреб [1]. Тому на цьому етапі важливого значення набуває вплив на свідомість особистості, який можна здійснити через зміну системи відношень студента, активізацію його професійної позиції. Таким чином, виникає потреба у зовнішньому важелі впливу, який стимулюватиме професійне становлення студента, регулюватиме його діяльність щодо професійного самовдосконалення. Саме такою умовою нами визначено демократичне виховуюче середовище медичного коледжу, організація практики громадської діяльності студентської молоді, опанування нею досвідом демократичних відносин і моделей професійної поведінки.

Для більш чіткого визначення окремих понять пропонуємо дослідити тлумачення дефініцій “освітнє середовище”, “виховне середовище”.

Поняття “освітнє середовище” є складним, системним утворенням, що займає одне з визначальних місць у теорії та методиці професійної освіти. Водночас нині, незважаючи на велику кількість наукових досліджень, сутність цього феномена не розкрита повністю, адже не сформована повністю сутнісна характеристика цього явища. Крім того, не досліджено питання впливу освітнього середовища на формування професійної позиції, зокрема майбутніх медичних працівників.

Вивчення освітнього середовища здійснюється з позицій, пов'язаних із сучасним розумінням процесів, що відбуваються в процесі реформування освітньої галузі. Сучасна концепція освітнього середовища досліджувалася такими науковцями, як А. І. Бондаревська, Є. В. Бондаревська, В. Г. Бочарова, Л. П. Буєва, Л. С. Виготський, О. В. Гукаленко, А. Я. Данилюк, Е. Ф. Зеєр, Т. В. Менг, Л. І. Новикова, А. В. Петровський. Вплив середовища на формування особистості вихованця безпосередньо створенням педагогічного середовища розглядали Ш. Амонашвілі, А. Анохін, А. Гельмонт, В. Семенов.

У сучасних наукових дослідженнях середовище розглядають як оточення людини: навколишнє середовище, соціальне середовище, життєве середовище тощо. У філософському енциклопедичному словнику [2, с. 651] соціальне середовище визначається як суспільні, матеріальні та духовні умови існування, формування і діяльності людини, що її оточують.

Великий тлумачний словник української мови визначає “середовище” як сукупність природних умов, в яких відбувається життєдіяльність якого-небудь організму [3].

Науковці Є. Белякова та І. Захарова визначають поняття “освітнє середовище” як складну систему, що акумулює інтелектуальні, культурні, програмно-методичні, організаційні та технічні ресурси і забезпечує формування особистості в її різноманітних проявах. При цьому управління освітнім середовищем опосередковано цільовими установками суспільства і суб'єктів освітнього процесу.

Актуальною в контексті нашого наукового дослідження є думка науковця Н. Горбунової, яка вважає, що освітнє середовище закладу вищої освіти можна розглядати як засіб пізнання та фактор успішної соціально-професійної адаптації майбутнього фахівця [4, с. 50–54].

Нам імпонує думка професора В. В. Радула, який зазначає, що уявлення про своє професійне майбутнє, вміння вибудувати свій професійно-освітній простір на різних етапах професійного становлення та готовність реалізувати себе в ньому фактично є діагностованим результатом саморозвитку особистості в період професійної підготовки, формування відповідного виду професійно-освітнього простору, що має характер розвивального [5, с. 18–22].

Отже, аналізуючи вищезазначене, ми можемо зробити висновки, що освітнє середовище – це система умов існування, формування і діяльності особистості в процесі засвоєння нею певної системи знань, формування

практичних вмінь та навичок. Освітнє середовище становить основу функціонування навчального закладу, що забезпечує умови для виховання та формування особистості, забезпечення її професійного розвитку. Крім того, освітнє середовище характеризується сукупністю організаційно-педагогічних умов і факторів, має певну систему впливів та умов, що сприяють формування мотивації студентів до саморозвитку, самоосвіти та є необхідним для формування професійної позиції в процесі професійного становлення фахівця.

У вітчизняній педагогіці розмежовують поняття “середовище” і “виховання”. Якщо раніше середовище часто підміняло виховання, то на сьогоднішній день ці поняття розглядають у триєдиному аспекті: середовище, спадковість та виховання (Б. Ананьєв, Г. Костюк, І. Шмальгаузен).

Сутність, характеристики, елементи виховного середовища розглядаються у працях Є. Бачинської, Е. Бондаревської, Н. Боритко, О. Веряєва, М. Громкової, С. Гершунського, І. Колесникової, Ю. Мануйлова, А. Мудрика, Л. Новикової, Д. Пашенка, К. Приходченко, Н. Селиванової, О. Хмельницької, В. Ясвіна та ін.

Поняття “виховне середовище” не є однозначним. На сучасному етапі розвитку освіти є кілька варіантів визначення цієї дефініції.

Виховне середовище ВНЗ, як зауважує О. Хмельницька, – динамічна, багаторівнева, соціально-педагогічна система, що об’єднує підсистему особистісно-професійного розвитку; підсистему інституційну, що зберігає спадкоємність традицій, культурних, національних, регіональних особливостей, які надають випереджаючий характер освітньо-виховному простору [6, с. 193].

Основною метою виховного середовища у закладі вищої освіти є максимальний розвиток студентів, адже чим більше студент використовує можливості освітнього та виховного середовищ, тим активніше відбувається його професійне становлення в процесі формування професійної позиції. Таким чином, вважатимемо, що виховне середовище як компонент освітнього середовища професійної підготовки майбутніх медичних працівників – це складне багатоаспектне утворення з педагогічно-виховних чинників і умов, в яких відбувається особистісний та професійний розвиток майбутнього медика, забезпечуються активні виховні процеси.

З іншого боку, як свідчить наш досвід, практика відносин у студентському колективі є найважчою сферою змін. Серед причин, які істотно впливають на ефективність формування громадянських здатностей, професійних якостей та моделей поведінки, на думку студентської молоді, – відсутність можливостей реальної участі у житті навчального закладу, управлінні його справами, соціальній практиці та діяльності. У цьому контексті нами виявлено такі недоліки стану студентського самоврядування: недостатність правової бази для підтримки та забезпечення його діяльності; порівняно низький рівень мотивації та підготовленості студентів до здійснення самоврядування; консервативне ставлення викладачів та адміністрації, що перешкоджає студентським ініціативам. Відповідно, можемо констатувати, що однією з умов формування професійної позиції майбутніх медичних працівників є формування демократичного виховного середовища навчального закладу, забезпечення функціонування дієвих органів студентського самоврядування.

Отже, можна зробити висновок, що створення умов для участі студентів в активних формах громадського життя, визнання її рівноправним суб’єктом студентського життя і потенційним ресурсом розвитку суспільства, пошук ефективних форм і механізмів виховання у цьому напрямі є суспільно-педагогічною потребою, а також важливим структурним компонентом формування професійно свідомої особистості.

Реалізація у процесі дослідження підходу, спрямованого на формування демократичного виховуючого середовища медичного коледжу, співвідноситься з його призначенням як відкритої суспільної інституції у забезпеченні соціальної взаємодії, співпраці, професійного розвитку студентів, всіх суб’єктів виховної системи та її виховуючої складової частини як такої, що виховує та сприяє вихованню демократично свідомої, професійно спрямованої особистості. Водночас, як свідчить досвід, впровадження демократичних змін відбувається більш інтенсивно в тих навчальних закладах, де створена команда однодумців, представники якої у процесі демократичного обговорення визначають стратегію і формують завдання своєї роботи, за вирішення якої несуть спільну відповідальність.

Отже, можна стверджувати, що процес створення демократичного виховуючого середовища вищого навчального закладу представляє складну систему зв’язків і взаємодії, що включає взаємодію студента і викладача, міжособистісну взаємодію на рівні студентського колективу, взаємодію студентів навчального закладу, викладачів, адміністрації, батьків на загальноколеджному рівні. Кожен із зазначених рівнів характеризується своєю структурою відносин, яка визначає характер спільної взаємодії та виявляється у співпраці, спрямованій на досягнення спільного результату – формування професійної позиції майбутніх медичних працівників.

Актуальним для нашого дослідження є характеристика В. Швеммер культурно-освітнього середовища виховної системи як доцільно організованої в інтересах особистості її громадянської культури, спільної діяльності, взаємодії дітей та дорослих в умовах організованої діяльності [7, с. 7]. Враховуючи ці положення, можна зробити висновок, що демократична культура студентської спільноти забезпечує умови, які сприяють ефективності виконання суспільного замовлення – професійного становлення молодого покоління на засадах демократичного суспільства.

Отже, цінності, культура суб’єктів виховної системи мають значний вплив на зміст громадянського виховання. Саме тому ми акцентували на вихованні культури відносин усіх суб’єктів громадянського виховання як невід’ємної умови демократичного виховуючого середовища. Зокрема, наголошувалося на становленні культури відносин, що базується на принципах поваги до особистості, її гідності, толерантності, поєднанні поваги прав особистості з вимогами до її громадянських обов’язків.

Під час дослідження встановлено, що у процесі системної суспільно корисної діяльності, яка базується на співпраці суб'єктів виховної системи навчального закладу (студентської молоді, викладачів, батьків) формується демократичне виховуюче середовище, що сприяє саморозвитку, самореалізації, самовихованню особистості. Підтвердженням цієї думки є позиція Л. Лузіної, яка визначає співпрацю у процесі виховання спільним пошуком ціннісних основ, смислів, цілей, змісту методів, форм, засобів цієї діяльності і критеріїв оцінки її результатів [8, с. 5]. Така співпраця набуває особливого значення в період професійного становлення особистості, а саме під час навчання у вищому навчальному закладі. Як нами вже було зазначено раніше, сфера професійної діяльності майбутнього медика потребує, окрім відповідних професійних знань та практичних навичок, особливого рівня професійно-етичної культури. Саме демократичне виховуюче середовище медичного коледжу має забезпечити формування вищевказаних умов професійного становлення студента шляхом його залучення до суспільно корисної діяльності професійного спрямування. Так, важливим на цьому етапі становлення професійно свідомої особистості є співпраця з профільними інституціями громади: лікувальними закладами та установами, закладами соціальної реабілітації, громадськими та волонтерськими організаціями, які займаються, насамперед, наданням медичної та соціальної допомоги населенню. Налагоджена співпраця цих соціальних інститутів сприятиме формуванню мотивації до оволодіння медичною професією студентів перших курсів, водночас забезпечуватиме професійний розвиток студентів-випускників; окрім того, сприятиме налагодженню співпраці коледжу з громадою, що характеризуватиме коледж як виховну систему, відкриту для громадськості щодо створення демократичного виховуючого середовища.

Враховуючи взаємовплив різних соціальних чинників у процесі формування професійної позиції майбутнього медичного працівника, ми визначили такі завдання формування демократичного виховуючого середовища медичного коледжу: сприяння розвитку студентської громади через зміцнення зв'язків учасників освітнього процесу у спільній соціальній діяльності; стимулювання студентського лідерства; зміцнення та розвиток студентського самоврядування; сприяння зростанню ролі навчального закладу в житті місцевої громади. Під час дослідження встановлено, що важливим елементом демократичного виховуючого середовища медичного коледжу є організація спільних справ студентської спільноти: соціальні проекти, як-от "Стань студентом на один день", "Акція милосердя", "Місто професій", <Волонтерство – справа всіх і кожного>; звіти органів студентського самоврядування перед громадськістю; створення та функціонування студентських ЗМІ; волонтерська діяльність; вибори органів студентського самоврядування; участь у роботі Молодіжного парламенту області; дні відкритих дверей тощо.

Таким чином, медичний коледж розглядається нами як місце широкої демократичної дискусії усіх суб'єктів освітнього процесу про шляхи впровадження демократичних змін на основі соціального партнерства. Крім того, необхідно зазначити, що діяльність сучасного медичного коледжу щодо створення демократичного виховуючого середовища має відповідати таким вимогам: забезпечення розвитку особистості, відповідно до індивідуальних вмінь та здібностей; сприяння професійній самореалізації студентів та вмінь навчатися протягом життя; формування засад професійно-етичної культури майбутніх медиків; формування моделі професійної поведінки студентів; визначення перспектив розвитку навчального закладу; формування іміджу навчального закладу. Отже, формуючи професійно свідому особистість, демократичне виховуюче середовище медичного коледжу представляє собою єдність соціально-психологічних та духовно-моральних умов життєдіяльності. Адже лише у тісній співпраці відбуваються професійне становлення і професійний розвиток студентів-медиків, в основі яких лежить сукупність виховних, розвиваючих факторів взаємодії, що забезпечує формування професійної позиції майбутніх медичних працівників. У контексті нашого дослідження вважаємо за необхідне визначити перелік факторів, які впливають на створення демократичного виховуючого середовища медичного коледжу: демократизація освіти; співпраця закладу із соціальними інституціями; забезпеченість інформацією; комфортність освітнього середовища; забезпеченість засобами організації навчання, виховання та професійного становлення; відповідальність навчального закладу за підготовку конкурентоздатного фахівця, професійально свідомої особистості зі сформованою професійною позицією; формування професійно-етичної культури майбутніх медичних працівників.

Сукупність та взаємодія цих факторів створює сприятливі умови для формування особистісних та ціннісних мотивів для здобуття професійних знань, умінь та практичних навичок, необхідних для професійного становлення особистості.

На підставі вищезазначеного нами встановлено, що навчальний заклад містить значний виховний потенціал, надаючи змогу усім суб'єктам студентської спільноти здобувати реальний досвід демократичних відносин. Діяльність суб'єктів виховного процесу за умов наявності демократичного виховуючого середовища характеризується культурою відносин, що базується на принципах поваги до особистості й гідності незалежно від віку, статусу, дотримання прав людини та поєднання з її обов'язками і відповідальністю перед спільнотою. Встановлено, що забезпечення умов участі студентської молоді у процесах прийняття рішень, діяти відповідно до них та нести за них відповідальність, є показниками демократичного виховуючого середовища вищого навчального закладу.

У процесі дослідної роботи обґрунтовано, що участь суб'єктів виховного процесу в спільній суспільно-корисній діяльності є важливим елементом демократичного виховуючого середовища медичного коледжу. Колективна професійна діяльність студентської молоді й дорослих членів студентської спільноти у процесі професійного навчання впливає на розвиток неформальних контактів та партнерства різновікових груп студентської молоді, викладачів, громадськості, створюючи сприятливі умови для формування професійної

позиції майбутніх медичних працівників. Таким чином, можна стверджувати, що комплекс педагогічних можливостей демократичного виховуючого середовища медичного коледжу відіграє конструктивну роль у створенні такого освітнього простору, який забезпечуватиме розвиток гармонійно розвинутої особистості, яка володіє професійними знаннями, вміннями та практичними навичками, вихована на засадах демократичного суспільства, має відповідний рівень професійно-етичної культури та сформовану професійну позицію.

Використана література:

1. Семиченко В. А. Психологічні проблеми навчання педагогічних працівників у системі післядипломної освіти / В. А. Семиченко, О. І. Бондарчук. *Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні. 1992–2002* : зб. наук. праць до 10-річчя АПН України. Харків : ОВС, 2002. Ч. 2. С. 26–94.
2. Философский энциклопедический словарь / гл. редакция : Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. Москва : Сов. энцикл., 1983. 840 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2009. 1736 с.
4. Горбунова Н. В. Информационно-образовательная среда вуза как средство формирования информационной компетентности студентов. *Вестник Ишимского государственного педагогического института им. П. П. Ершова*, 2012. № 6. С. 50–54.
5. Радул В. В. До уявлень про соціальне середовище вищого навчального закладу. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки* / ред. кол.: В. В. Радул, С. П. Величко та ін. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. Випуск 131. С. 18–22.
6. Харламов И. Ф. Педагогика : учебное пособие. 3-е изд., перераб. и доп. Москва : Юрист, 1997. 512 с.
7. Чорна К. Уроки громадянського виховання в старших класах. *Шлях освіти*. 2000. № 4. С. 27–30.
8. Лузина Л. Воспитание как событие. *Воспитание школьников*. 2004. № 9. С. 4–6.

References:

1. Semychenko V. A. Psyholohichni problemy navchannia pedahohichnykh pratsivnykiv u systemi pislidyplomnoi osvity / V. A. Semychenko, O. I. Bondarchuk. *Rozvytok pedahohichnoi i psyholohichnoi nauk v Ukraini. 1992–2002* : zb. nauk. prats do 10-richchia APN Ukrainy. Kharkiv : OVS, 2002. Ch. 2. S. 26–94.
2. Fylosofskyi entsyklopedycheskyi slovar / hl. redaktsiya: L. F. Ilychev, P. N. Fedoseev, S. M. Kovalev, V. H. Panov. Moskva : Sov. entsykl., 1983. 840 s.
3. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy / uklad. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv ; Irpin : VTF “Perun”, 2009. 1736 s.
4. Horbunova N. V. Informatsyonno-obrazovatelnaia sreda vuza kak sredstvo formyrovanyia ynformatsyonnoi kompetentnosty studentov. *Vestnyk Ishym'skoho hosudarstvennogo pedahohycheskoho instituta im. P. P. Ershova*. 2012. № 6. S. 50–54.
5. Radul V. V. Do uiaвлен pro sotsialne seredovyshe vyshchoho navchalnogo zakladu. *Naukovi zapysky. Serii : Pedahohichni nauky* / red. kol. : V. V. Radul, S. P. Velychko ta in. Kirovohrad : RVV KDPU im. V. Vynnychenka, 2014. Vypusk 131. S. 18–22.
6. Kharlamov I. F. Pedahohyka : uchebnoe posobyie. 3-e yzd., pererab. y dop. Moskva : Yuryst, 1997. 512 s.
7. Chorna K. Uroky hromadianskoho vykhovannia v starshykh klasakh. *Shliakh osvity*. 2000. № 4. S. 27–30.
8. Luzyna L. Vospytanye kak sobytie. *Vospytanie shkolnykov*. 2004. № 9. S. 4–6.

Попова Н. А. Демократическая воспитывающая среда как условие формирования профессиональной позиции будущих медиков

В статье исследованы теоретические вопросы создания демократической воспитывающей среды медицинско-го колледжа как одного из условий формирования профессиональной позиции будущего медицинского работника в процессе профессиональной подготовки. Определено, что подготовка студенческой молодежи к профессиональной деятельности в демократическом обществе предполагает внедрение в образовательный процесс активных форм, методов, условий, способствующих формированию профессиональной позиции. Рассмотрен процесс создания демократической воспитывающей среды медицинского колледжа как сложной системы связей и взаимодействия, включая взаимодействие студента и преподавателя, межличностное взаимодействие на уровне студенческого коллектива, взаимодействие студентов учебного заведения, преподавателей, администрации, родителей на колледжном уровне. Установлено, что учебное заведение, организованное как открытая воспитательная система, имеет значительный воспитательный потенциал, предоставляя возможность всем субъектам студенческого сообщества приобретать опыт профессионального развития, демократических отношений, общественного поведения и действия.

Ключевые слова: “образовательная среда”, “воспитательная среда”, “воспитывающая среда”, профессиональная позиция, профессиональное становление личности.

Popova N. O. Democratic educational environment as a condition for the formation of the professional position of future physicians

The article deals with the theoretical issues of creating a democratic educational environment for a medical college as one of the conditions for the formation of the professional position of a future medical professional in the process of professional training. It is determined that the preparation of student youth for professional activity in a democratic society involves the introduction of active forms, methods and conditions conducive to the formation of a professional position in the educational process. The process of creating a democratic educational environment for a medical college is considered as a complex system of relationships and interaction, which includes the interaction of a student and a teacher; interpersonal interaction at the level of the student collective; interaction of students of the educational institution, teachers, administration, parents at the general education level. It was established that an educational institution organized as an open educational system contains a significant educational potential, enabling all students of the student community to gain experience in professional development, democratic relations, national behavior and action.

Key words: “educational environment”, “educational environment”, “educational environment”, professional position, professional development of personality.